

KURŠ ATBILDĪGS PAR UZŅĒMUMA SAISTĪBĀM?

IVETA CEPLE,

ZAB "Ellex Kļaviņš" vecākā eksperte, zvērināta advokāte

Ārvalstīs dalībnieka atbildību par sabiedrības saistībām dēvē par "korporatīvā plīvura pacelšanu". Tās mērķis ir novērst sabiedrības un dalībnieka atbildības šķirtības negodprātīgu izmantošanu. Kāda prakse šajā jautājumā ir Latvijā?

Latvijas Komerclikumā (KL) ir nostiprināta kapitālsabiedrības un dalībnieka atbildības šķirtība, nosakot, ka dalībnieks neatbild par sabiedrības saistībām. Kopumā arī valdes loceklis neatbild par sabiedrības saistībām, izņemot atsevišķus likumā un tiesu praksē norādītus gadījumus, kas aprakstīti turpinājumā. Tāpat rakstā aplūkoti Latvijas likumā un tiesu praksē atrodamie korporatīvā plīvura pacelšanas institūta elementi.

VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBA

Sākotnēji jāizpēta vispārīgais valdes locekļa atbildības regulējums KL. Tas paredz, ka katram valdes loceklim savi pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam un valdes loceklis atbild pat par vieglu neuzmanību. "Krietns un rūpīgs saimnieks" nav likumā vai tiesu praksē precīzi definēts jēdziens, bet gan ģenerālklausula, kas katrā konkrētajā situācijā jāpiepilda ar noteiktu saturu. No ģenerālklausulas atvasināma virkne valdes locekļa pienākumu, tostarp valdes loceklim jābūt lojālam pret sabiedrību, jāievēro normatīvie akti, statūti un dalībnieku sapulces lēmumi, jāizvairās no lēmumu pieņemšanas interešu konflikta situācijā u.c.

Ja pierādīts, ka valdes locekļa darbības vai bezdarbības rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi (pastāv valdes locekļa darbība vai bezdarbība, zaudējumi un cēloniskais sakars starp tiem), prezumē valdes locekļa atbildību. Pierādīšanas pienākums tiek pārliekts uz valdes locekli, kas var atbrīvoties no atbildības, ja pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks (nav pieļāvis pat vieglu

neuzmanību) vai zaudējumi nav nodarīti, vai nav cēloniskā sakara starp sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem un valdes locekļa darbību vai bezdarbību. Tāpat valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarīto zaudējumu, ja viņš rīkojies labā ticībā dalībnieku sapulces likumīga lēmuma ietvaros.

Valdes locekļu atbildība par zaudējumiem, ko viņi nodarījuši sabiedrībai, ir solidāra. Tai ir arī noteikta procesuālā kārtība, tostarp paredzot, ka par prasības celšanu jālemj dalībnieku sapulcei ar klātesošo balsu vienkāršu vairākumu un prasība jāceļ sabiedrības vārdā trīs mēnešu laikā pēc dalībnieku sapulces lēmuma. Prasījumi pret valdes locekli noilgst piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas.

Valdes locekļa atbildību pastarpināti varētu saistīt ar sabiedrības atbildību. Piemēram, ja valdes loceklis sabiedrības vārdā noslēdzis sabiedrībai nevajadzīgu darījumu par lielām naudas summām, tādēļ sabiedrība nespēj izpildīt savas saistības no šī darījuma, vai arī valdes loceklis nepienācīgi uzrauga līguma izpildi, tādēļ sabiedrībai jāmaksā līgumsods, varētu tikt izvirzīta prasība pret valdes locekli par zaudējumu atlīdzināšanu. No valdes locekļa piedzītie līdzekļi varētu tikt izmantoti sabiedrības saistību dzēšanai. Senāts 2016.gada 7.jūnija spriedumā lietā SKC-7/2016 atzinis, ka arī sabiedrības saistību apmēra palielināšanās, ko izraisījis valdes locekļa veikts tiesību pārkāpums, atzīstama par jau notikušu mantisku pametumu, par kuru var prasīt zaudējumu atlīdzināšanu no valdes locekļa.

DALĪBNIKĀ ATBILDĪBA

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulcei ir tiesības pieņemt

lēmumus, kas ietilpst tās valdes vai padomes kompetencē. Saskaņā ar KL 210.pantu šādā gadījumā dalībnieki, kas balsojuši par šo lēmumu, solidāri atbild par zaudējumiem, kuri nodarīti lēmuma rezultātā.

KL nostiprinātas arī sabiedrības kreditora tiesības vērsties ar prasību pret sabiedrības dibinātāju vai valdes locekli, ja tiesa apmierinājusi viņa prasījumu, bet nav iespējama piedziņa no sabiedrības. Šādā gadījumā viena gada laikā no sprieduma spēkā stāšanās brīža kreditors var celt prasību pret dibinātāju vai valdes locekli, ja tas nodarījis zaudējumus sabiedrībai un nav tos atlīdzinājis. Šīs tiesības kreditors var izmantot pat tad, ja:

- sabiedrība atteikusies no prasības pret vainīgo;
- noslēgts izlīgums ar sabiedrību;
- zaudējums nodarīts, pildot dalībnieku sapulces vai padomes lēmumu.

ZAUDĒJUMU ATLIDZINĀŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI

Senāta tiesu praksē (2017.gada 15.jūnija spriedums lietā SKC-108/2017) atzīta valdes locekļu atbildība par trešajai personai radītiem zaudējumiem sabiedrības veiktas neatļautas darbības rezultātā, ja neatļauto darbību sabiedrības vārdā veicis vai veicinājis personīgi valdes loceklis.

Konkrētajā lietā valdes locekli vienlaikus bija arī vienīgie sabiedrības dalībnieki. Tika piemērota delikttiesiska atbildība. Sabiedrība nepatiesi apliecināja nodokļu parādu neesamību, lai saņemtu Eiropas Savienības struktūrfondu finansējumu. Pēc noteikta laika sabiedrība tika likvidēta un izslēgta no Uzņēmumu reģistra, līdz ar to nebija iespējams piedzīt no tās zaudējumus saistībā ar izkrāpto finansējumu. Tiesa atzina, ka juridiska persona darbojas tikai atbilstoši tās saturu veidojošo fizisko personu gribai un mērķim. Tiesiskā valstī nevar akceptēt situāciju, kad juridiskas personas aizsegā fiziska persona apzināti veic prettiesiskas darbības, neuzņemoties atbildību par trešajām personām nodarītiem zaudējumiem. Ja neatļauto darbību veicis

vai veicinājis pats valdes loceklis personīgi, taisnīgi un tiesiski pamatoti ir prasīt no viņa personīgu atbildību arī par savas rīcības sekām, proti, trešajai personai nodarītiem zaudējumiem.

Varētu secināt, ka arī citās lietās, ja valdes loceklis personīgi sabiedrības vārdā veic prettiesiskas darbības, kuru rezultātā trešajām personām nodarīti zaudējumi, ko nav iespējams piedzīt no pašas sabiedrības, atbildība varētu tikt prasīta no valdes locekļa. Tas atbilst Civillikumā (CL) noteiktajam pienākumam katram atlīdzināt zaudējumus, ko viņš nodarījis ar savu darbību vai bezdarbību. Sekmīgai zaudējumu piedziņai no valdes locekļa jākonstatē šādu priekšnoteikumu esamība:

- valdes locekļa neatļauta vai neatļaujama rīcība;
- zaudējumu esamība;
- cēloniskais sakars starp neatļauto rīcību un zaudējumiem.

ATBILDĪBA PAR SABIEDRĪBAS NODOKĻU PARĀDIEM

No 2015.gada Latvijā ieviests jauns valdes locekļu atbildības par sabiedrības nodokļu maksājumu parādiem regulējums. Tā mērķis ir nodrošināt efektīvu nodokļu iekasēšanu, un sākotnēji tas radīja diskusiju par atbilstību Latvijas Republikas Satversmei. Vēlāk Satversmes tiesa 2016.gada 15.novembra spriedumā lietā 2015-25-01 atzina regulējuma atbilstību un norādīja, ka, pastāvot šim regulējumam, valdes loceklis apzināsies sekas, kas izriet no tā, ka nav pildīts likumā noteiktais pienākums ar pienācīgu rūpību vadīt sabiedrības ikdienas darbu, un rīkosies atbildīgāk.

Valsts ieņēmumu dienestam (VID) ir tiesības sākt administratīvo procesu par sabiedrības nokavēto nodokļu maksājumu (tostarp soda naudas un nokavējuma naudas) atlīdzināšanu budžetam no personas, kas bija valdes loceklis laikā, kad parādi izveidojušies. Taču jāizpildās visiem likumā norādītajiem kritērijiem:

- nokavēto nodokļu maksājumu summa pārsniedz 50 minimālās

Valdes locekļu atbildība par zaudējumiem, ko viņi nodarījuši sabiedrībai, ir solidāra. Par prasības celšanu jāņem dalībnieku sapulcei ar klātesošo balsu vienkāršu vairākumu un prasība jāceļ sabiedrības vārdā trīs mēnešu laikā pēc dalībnieku sapulces lēmuma.

932,305 milj. eiro

kopējais nodokļu parāds Latvijā 2019.gada vidū.

Avots: Valsts ieņēmumu dienests

mēnešalgas. 2019.gadā nodokļu parāda summai jāpārsniedz 21 500 eiro. Lai varētu sākt procesu pret konkrēto valdes locekli, visai nodokļu parādu summai (pārsniedzot 21 500 eiro) jāizveidojas konkrētā valdes locekļa darbības laikā;

- lēmums par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu paziņots sabiedrībai. Standarta gadījumā VID lēmumu par nodokļu parāda piedziņu paziņo VID elektroniskās deklarēšanas sistēmā (EDS), ja sabiedrība ir tās lietotājs. Vienlaikus informāciju par lēmumu nosūta uz sabiedrības EDS norādīto e-pasta adresi un arī oficiālo e-adresi (ja sabiedrībai ir aktivizēts oficiālās e-adrešes konts). Atbilstoši likuma "Par nodokļiem un nodevām" (likums par NN) 7.²pantam lēmums uzskatāms par paziņotu otrajā darba dienā pēc tā ieviešanas EDS;
- konstatēts, ka pēc nokavēto nodokļu maksājumu izveidošanās sabiedrība (juridiska persona) atsavinājusi aktīvus personai, kura attiecībā pret valdes locekli ir ieinteresētā persona Maksātne-spējas likuma (MNL) izpratnē. Ar "aktīviem" saprotami, piemēram, jebkuri sabiedrības bilancē esoši naudas un mantas resursi. Savukārt "atsavināšana" nozīmē īpašuma tiesību nodošanu, piemēram, pirkuma vai maiņas darījumā. Atsavināšanas faktu konstatē un izvērtē VID amatpersona. MNL norādītās ieinteresētās personas ir laulātais, persona, kas sastāv ar personu radniecībā vai svainībā līdz otrajai pakāpei, personas aizbildnis vai aizgādnis, kā arī komercsabiedrība, kurā personai pieder izšķirošā ietekme Koncerņu likuma izpratnē;

- sagatavots akts par piedziņas neiespējamību. Aktu par piedziņas neiespējamību sagatavo zvērināts tiesu izpildītājs, kopā ar izpildu rakstu izsniedzot to VID. Aktu sagatavo, piemēram, ja sabiedrībai nav mantas vai ienākumu, uz kuriem vērst piedziņu;
- sabiedrība nav izpildījusi MNL noteikto pienākumu iesniegt savu maksātne-spējas pieteikumu (likuma par NN 60.pants). MNL uzlikts pienākums sabiedrībai nekavējoties iesniegt savu maksātne-spējas procesa pieteikumu, ja tā ilgāk nekā divus mēnešus nav nokārtojusi parādsaistības, kurām iestājies izpildes termiņš, un nav noslēgta vienošanās ar kreditoriem vai nav ierosināta tiesiskās aizsardzības procesa lieta, vai saskaņā ar likvidācijas sākuma finanšu pārskatu sabiedrībai nepietiek aktīvu, lai apmierinātu visus pamatotos kreditoru prasījumus, vai arī šis apstāklis atklājas likvidācijas gaitā, vai sabiedrība nespēj nokārtot tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānā noteiktās saistības.

Likumā par NN detalizētāk regulēti arī soļi un termiņi sabiedrības nokavēto nodokļu maksājumu atļūdzināšanai no valdes locekļa, tostarp paredzot, ka VID rakstiski jābrīdina valdes loceklis un sabiedrība par procesa sākšanu, dodot termiņu sniegt noteiktus pierādījumus un paskaidrojumus. Ja pēc brīdinājuma saņemšanas 15 dienu laikā tiesā iesniegts sabiedrības tiesiskās aizsardzības procesa vai maksātne-spējas procesa pieteikums vai samaksāti nokavētie nodokļi, VID pēc informācijas saņemšanas 10 darbadienu laikā izbeidz uzsākto procesu. VID lēmumu par procesa sākšanu kā administratīvo aktu iespējams apstrīdēt VID ģenerāldirektoram, savukārt ģenerāldirektora lēmumu – tiesā.

VID rakstiski jābrīdina valdes loceklis un sabiedrība par procesa sākšanu, dodot termiņu sniegt noteiktus pierādījumus un paskaidrojumus. Ja pēc brīdinājuma saņemšanas 15 dienu laikā samaksāti nokavētie nodokļi, 10 darbadienu laikā izbeidz uzsākto procesu.

Varētu secināt, ka likumā paredzētie kritēriji valdes locekļa atbildībai ir pietiekami specifiski, tādēļ nav notikusi un arī nav paredzama masveida valdes locekļu saukšana pie atbildības. Piemēram, saskaņā ar VID sniegto informāciju 2019.gada 13.novembrī bija sākti procesi par septiņu sabiedrību nokavēto nodokļu parādu atlīdzināšanu no to valdes locekļiem.

ATBILDĪBA SABIEDRĪBAS MAKSĀTNESPEĒJA

Īpaši jāaplūko regulējums par valdes locekļu atbildību, ja sabiedrība kļuvusi maksātnespējīga. Izpildoties konkrētiem nosacījumiem, valdes loceklis var būt atbildīgs par maksātnespējas procesā nesegto sabiedrības kreditoru prasījumiem. Šādas atbildības mērķis ir atgūt līdzekļus, no kuriem apmierināt kreditoru pieteiktos (neapmierinātos) prasījumus. Tas secināts Senāta 2018.gada 23.novembra spriedumā lietā SKC-291/2018.

Valdes locekļi ir solidāri atbildīgi par zaudējumiem, ko veido maksātnespējas procesā atzītie kreditoru prasījumi pamatparāda apmērā, kurus nav iespējams segt parādnieka maksātnespējas procesa ietvaros, ja izpildās kāds no šiem nosacījumiem:

- maksātnespējas procesa administratoram netiek nodoti parādnieka grāmatvedības dokumenti;
- dokumenti ir stāvoklī, kas neļauj gūt skaidru priekšstatu par parādnieka darījumiem un mantas stāvokli pēdējos trīs gados pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Pienākums nodot sabiedrības grāmatvedības dokumentus administratoram saskaņā ar MNL ir maksātnespējīgās sabiedrības pārstāvim. Šādu pārstāvi pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas nosaka ieceltais maksātnespējas administrators. Kā primārajai izvēlei tam būtu jābūt valdes loceklim, kurš bija tiesīgs sabiedrību pārstāvēt atsevišķi.

Saskaņā ar CL solidāra valdes locekļu atbildība nozīmē, ka visi valdes locekļi ir kopparādnieki un prasība tiesā administratoram būtu jāceļ pret visiem valdes locekļiem kopīgi. Stājoties spēkā tiesas nolēmumam, ar kuru piedzīta zaudējumu atlīdzība, administrators varētu prasīt

samaksāt pilnu zaudējumu atlīdzības summu no jebkura valdes locekļa. Kad konkrētais valdes loceklis būtu veicis pilnas piespriedes zaudējumu atlīdzības summas samaksu, viņš varētu pret pārējiem valdes locekļiem vērsties ar prasību atlīdzināt atbilstošu samaksātās zaudējumu atlīdzības summas daļu. Ja nav kādu īpašu lietas apstākļu, katram valdes loceklim vajadzētu samaksāt vienādu zaudējumu atlīdzības summas daļu.

Tomēr tiesa var samazināt katra konkrētā valdes locekļa maksājamo zaudējumu atlīdzības apmēru, ņemot vērā viņa ietekmi uz apstākļiem, kuru dēļ dokumenti netika nodoti vai nodoti neatbilstoši. Tāpat, ja valdes loceklis nodevis vismaz daļu dokumentu, jāvērtē, vai tad, ja pārējie dokumenti būtu nodoti, tiktu uzlabots kreditoru stāvoklis, piemēram, administratoram būtu iespējams atgūt vēl kādu mantu. Attiecīgi, ievērojot Senāta 2019.gada 12.jūnija spriedumā lietā SKC-154/2019 noteikto, administratoram nav pamata situācijā, kad tomēr nodota daļa dokumentu, kā atlīdzināmo zaudējumu summu prasīt visu atzīto un nesegto kreditoru prasījumus to pamatparāda apmērā. Tāpat administratora prasība nav pamatota, ja valdes loceklis vēlējies nodot visus dokumentus, bet administrators piekritis saņemt tikai daļu pēc savas izvēles (izlases kārtībā).

KL noteikts, ka tad, ja administrators situācijā, kad nav nodoti maksātnespējīgās sabiedrības grāmatvedības dokumenti vai tie nodoti neatbilstoši, tomēr neceļ prasību pret valdes locekļiem atlīdzināt zaudējumus, arī sabiedrības kreditors var celt prasību pret valdes locekļiem sabiedrības labā (skat. arī Senāta 2013.gada 21.jūnija spriedumu lietā SKC-2020/2013). Kreditors var celt prasību tikai tad, ja pirms tam vērsies tiesā pret pašu sabiedrību un tiesa šo prasību apmierinājusi, taču nav iespējama viņa kreditora prasības apmierināšana (piemēram, sabiedrībai trūkst līdzekļu). Prasība pret valdes locekļiem jāceļ viena gada laikā no šāda sprieduma spēkā stāšanās dienas. Prasības mērķis ir atgūt sabiedrībai līdzekļus, lai tā apmierinātu kreditoru prasījumus, tostarp viņa paša kreditora prasījumu.

Nobeigumā jānorāda, ka šajā rakstā nav aplūkoti Koncernu likuma noteikumi par atbildības pārņemšanu uz sabiedrības dalībnieku.